

Ska välgörenheten ta över

Bengt Lindqvist

Utifrån sitt perspektiv som tidigare socialminister och själv synskadad ger här Bengt Lindqvist sin syn på frivilligas insatser i samhället. Synpunkterna utgår dels från socialdemokraternas syn på välfärdssamhället och dels från den enskilda människans behov av att få hjälpa till, den glädje det ger att få ge respektive att få ta emot hjälp. Bengt Lindqvist själv har livslång erfarenhet av att leva med ett handikapp, något som inte har hindrat honom från att göra en viktig politisk insats som socialminister.

Bengt Lindqvist, socialminister (s) 1990-1993, själv synskadad och aktiv inom handikapprörelsen, framför allt inom Synskadades Riksförbund.

Håller Sverige på att överge sin välfärdspolitik? Ska gammeldags välgörenhet ersätta strävan efter jämlikhet, delaktighet och gemenskap? "Ska dom nu åter köra ut oss i välgörenhetsträsket?" (Rickard Sterner, mångårig ordförande i HCK).

I dessa tider med ekonomisk kris och nyliberala attacker mot välfärden känns dessa frågor berättigade. Starka röster höjs för att frivilliginsatser och välgörenhet ska spela än större roll och ersätta den samhällsservice, som uppenbarligen många anser har blivit för dyrbar. Om det blir så, är Sverige på fel väg!

I kriser och svåra prövningar är det viktigt att göra klart för sig vilka grundläggande värderingar vi vill ska styra utvecklingen. Jag ska här göra ett försök att diskutera dessa grundläggande värderingar och de konsekvenser de får för utvecklingen.

Vilka värderingar skall ligga till grund för samhällsutvecklingen? För min del är svaret enkelt. Det är uppfattningen om alla människors lika värde och därmed lika rätt att få sina rättigheter respekterade, som ska utgöra grunden för både den ekonomiska och den sociala utvecklingen i ett samhälle. Dessa tankar har utvecklats på ett enastående finT sätt i FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna. Första paragrafen i de-

klarationen lyder som bekant: alla människor är födda fria och lika i värde och rättigheter. I övriga delar av deklarationen utvecklas denna grundläggande tanke och deklarationen har senare av FN preciserats i två olika konventioner - konventionen om de politiska och medborgerliga rättigheterna och konventionen om de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna. Studerar man innehållet i konventionen närmare, finner man att det handlar om två slag av fri- och rättigheter. I konventionen om de politiska och medborgerliga rättigheterna handlar det i första hand om friheten gentemot staten - allmän rösträtt, lika ställning inför lagen, tanke- och yttrandefrihet, organisationsfrihet etc. Konventionen om de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna gäller frihet genom staten - rätt till arbete, utbildning ekonomisk trygghet, del i sitt lands sociala och kulturella liv etc. Två ting brukar framhållas i anslutning till dessa s k MR-konventioner. De är både universella och odelbara. Universella betyder att dessa fri- och rättigheter gäller på alla samhälls nivåer och inom alla regioner och ska omfatta alla människor. Odelbara betyder att man inte enbart kan tillämpa den ena typen av fri- och rättigheter. För att människorna ska få tillgång till ett fritt och gott liv måste alla deklarationens fri- och rättigheter respekteras.

Här uppkommer en helt avgörande fråga. Hur ska dessa fri- och rättigheter kunna förverkligas för alla människor?

I ett modernt, demokratiskt samhälle kan man urskilja tre huvudsektorer som alla på sitt sätt bidrar till utvecklingen. Den samhälleliga, demokratiska sektorn med sina medel i form av lagstiftning, beskattning mm, den kommersiella marknaden med sin handel med varor och tjänster och en tredje sektor som vi skulle kunna kalla frivilligsektorn inom vilken en mängd olika aktiviteter

Hur skall dessa fri- och rättigheter kunna förverkligas för alla människor?

Människors vilja till hjälpsamhet är en viktig, för att inte säga nödvändig, ingrediens i ett bra samhälle

utförs. Alla dessa tre sektorer har viktiga funktioner i samhället och bidrar till samhällsutvecklingen. Men, och det är ett viktigt men, det är endast genom den samhälleliga sektorn med sina olika demokratiskt styrda institutioner som människor kan tilldelas rättigheter och skyldigheter. De båda övriga sektorerna har som sagt viktiga uppgifter men de saknar förutsättningar att handskas med frågor om mänskliga rättigheter.

Men hur förhåller det sig då med social verksamhet och frivilligsektorn? Om det nu enbart är den samhälleliga sektorn som kan garantera människorna trygghet och delaktighet i samhället, har då socialt inriktade frivilliginsatser överhuvudtaget inget berättigande alls? Jo visst, socialt inriktad frivilligverksamhet har många uppgifter. Människors vilja till hjälpsamhet är en viktig, för att inte säga nödvändig, ingrediens i ett bra samhälle. Det kanske allra viktigaste är den enkla, osjälviska vardagshjälpsamheten. Den har vi väl alla möjlighet att glädja oss åt lite då och då. I mitt liv som synskadad har jag det kanske oftare än många andra. Här om dagen råkade jag exempelvis berätta för en taxichaufför, som kört mig lite då och då, att jag nyligen köpt ett sommarställe. Jag berättade också att tomten var i det närmaste igenväxt och att en hel del röjningsarbete var nödvändigt. Då erbjöd sig chauffören på fullt allvar att hjälpa mig med röjningsarbetet. Han gillade sådant arbete, sade han. Det var bara att ringa när jag behövde hjälp. Självfallet blev jag både överraskad och glad över denna oväntade hjälpsamhet. Sådant gör livet lättare, eller hur?

Hjälpsamhet kan naturligtvis också organiseras. Egentligen är väl hjälpsamheten en naturlig del i varje förenings verksamhet. Tänk på fackföreningarnas kamratstödjande verksamhet, pensionärsorganisationernas väntjänst och handikapprörelsens medlemsvård. Ibland är hjälpsamheten ett huvudmotiv för föreningens verksamhet. Människor som själva haft det bra i livet känner att de vill göra en insats för andra. För andra är det religiösa, moraliska eller liknande skäl som driver dem att vilja göra en insats för sina medmänniskor. Det är i just dessa sammanhang som det bränns. Det är här hjälpen, om den ges på ett felaktigt sätt, kan

bli en förödmjukelse. Själva hjälpen kan komma att understryka beroendet i stället för att vara ett steg bort ifrån detta beroende. Hjälpssituationen präglas av brist på inlevelse och ensidighet i relationen. Då handlar det om förlegad välgörenhet och sådant betackar vi oss för, vi som har olika former av funktionshinder.

Men har då verkligen frivilligt organiserad hjälpverksamhet ett berättigande i ett modernt välfärdssamhälle? Jo, det har den enligt min mening, men endast under vissa förutsättningar. I välfärdssamhället finns alltid brister. Vilken dag som helst året om finns det människor som far illa. Det är utmärkt, att det finns organisationer som arbetar för att lindra nöd och lidande. Men jag vill för min del ställa upp två villkor för sådan verksamhet. Hjälporganisationernas insatser ska inte stå i vägen för eller ersätta ett samhälleligt engagemang i dessa problem. Frivillig hjälpsamhet får aldrig bli ett motiv för att skära ner eller avstå från att utveckla kommunernas och landstingens uppgifter på detta område. Hjälpn måste dessutom ges på ett sådant sätt att den inte kränker den mottagandes integritet. Det handlar i detta sammanhang både om människosyn och kunskaper hos den som ger hjälpen. Mot denna bakgrund ter det sig för mig både felaktigt och utmanande, när man från regeringens sida för fram frivilliginsatserna som alternativ eller ersättning till socialtjänstens insatser. Då har vi slagit in på en väg som försvagar våra medborgerliga rättigheter och ökar inslaget av allmosor och förlegad välgörenhet. Jag skulle avslutningsvis vilja diskutera två aktuella frågor mot denna bakgrund.

Nyligen har landshövding Jan-Erik Wikström i samband med sin utredning om statsbidragen till organisationerna föreslagit, att ett skatteavdrag för gåvor idéella organisationer ska införas. Jag har absolut ingenting emot att människor spontant lämnar penninggåvor eller testamenterar pengar till idéella organisationer, som utför viktiga humanitära insatser i vårt samhälle. Men varför ett skatteavdrag i dessa sammanhang? Varför skapa denna motsatsställning mellan att lojalt betala sin skatt och att bidra till idéell verksamhet? Skulle det vara mindre värt att betala den skatt som går till våra barns skolor, sjukvård och insatser för våra gamla? Jag

Hjälporganisationernas insatser ska inte stå i vägen för eller ersätta ett samhälleligt engagemang i dessa problem

Självfallet säger vi också ja till enkel vardaglig hjälpsamhet människor emellan

tycker också att tanken känns främmande, att så många fler skulle vara villiga att skänka pengar till våra idéella organisationer, om de slipper betala skatt. Avdragsrätten är fel tänkt och Jan-Erik Wikströms förslag bör därför inte genomföras.

Så slutligen till frågan om förmedlingscentraler för frivilligt arbete. Bakgrunden är förstås, att det i vårt samhälle finns många människor, främst pensionärer, som upplever sig ha gott om tid och som gärna vill göra något meningsfyllt av den tiden. I flera länder bl a Danmark och Norge har man infört s k förmedlingscentraler i syfte att kanalisera denna frivilliga arbetskraft till nyttiga insatser för ensamma och gamla. Ska detta system nu även införas i Sverige? Ja, mycket talar för att organisationer som Röda Korset kommer att starta försöksverksamhet med sådan förmedling.

Den här verksamheten ligger ganska nära pensionärsorganisationernas väntjänst och kamratabud. Om den här verksamheten kommer till stand, vore det bäst om handikapp- och pensionärsorganisationerna svarade för den. Om hjälporganisationer av typen Röda Korset ska

stå för förmedlingsverksamheten, bör enligt min mening handikapp- och pensionärsorganisationerna finnas med i verksamheten. I så fall borde den kunna styras in i vettiga banor.

Sammanfattningsvis skulle jag vilja säga följande: Det återstår ännu mycket att göra, innan vi förverkligat mål och innehåll i FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna. Huvuduppgiften för socialpolitiken i vårt samhälle bör därför vara att arbeta vidare i denna riktning. På handikappområdet bör vi säga ja till fortsatt samhällelig utveckling i handikapputredningens anda. De förslag som finns i handikapputredningens slutbetänkande om förbud mot diskriminering mot handikappade vid utformningen av samhället bör förverkligas. Självfallet säger vi också ja till enkel vardaglig hjälpsamhet hos människor emellan. Vi bör också från handikapprörelsens sida kunna säga ja till den verksamhet som bedrivs av socialt inriktade idéella organisationer. Men sådan verksamhet ska inte bedrivas istället för samhällelig utveckling eller användas som motiv för att inte gå vidare i denna utveckling.

Och gäller det idéella organisationerna, handikappade människor bör handikapprörelsen vara med och säga sitt om hur verksamheten ska utformas. Med en sådan uppläggning arbetar vi vidare för allas mänskliga rättigheter och håller den förlegade välgörenheten borta.

Socialt nätverk - en hälsofaktor i alla åldrar

Socialmedicinsk tidskrifts temanummer 1-2/90

Ur innehållet:

K Genell Andrén, R Bernow: **Social miljö och ohälsa**

Per Nyberg: **Sociala nätverk i bostadsområden, medicinska och sociala funktioner**

Kristina Orth-Gomér: **Socialt stöd och hjärt-kärlsjukdom**

Töres Theorell: **Socialt stöd i arbetet**

Bertil S Hanson: **Hur kan en individs sociala nätverk och sociala stöd påverka hälsan?**

M Samuelsson, G Thernlund: **Barns sociala nätverk - en jämförande studie**

Jan Swaling m fl: **Nätverksterapi på en barn- och ungdomspsykiatrisk klinik**

Astrid Hultkrantz-Jeppsson: **Nätverksarbete i multiproblemfamiljer**

m fl

Kan beställas hos: Socialmedicinsk tidskrift, Slättervägen 38, 178 37 Ekerö